

Zaka Noémi Maja

jogballgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-Történeti Tagozatának tagja

Kőszegi Gergő

jogballgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-Történeti Tagozatának tagja

A krími konfliktus történeti előzményei

I. Bevezetés

A Krím-félsziget sorsa napjainkban az egész világot foglalkoztatja, és nem volt ez máshogy a múltban sem. A történelem során ennek a területnek a sorsa több konfrontációhoz vezetett, melyben fontos szerepe volt a nemzetközi gazdálkodás szempontjából kulcsfontosságú kikötővárosainak, például Harkivnak vagy Mariupolnak. A jelenleg is húzódo háborús helyzet Földünk számos térségére befolyással van, és mindemellett kihat a polgárok mindennapi életére is, elég csak egy pillantást vetnünk a tőzsdei változásokra. Véleményünk szerint úgy lehet igazán megérteni a jelen történéseit, ha előtte megismerjük az ezt kiváltó történelmi eseményeket és azok hátterében meghúzódó hatalmi viszonyokat, így tanulmányunk fókuszába a krími konfliktus előzményeinek, Oroszország és Ukrajna ehhez kapcsolódó történelmének és a jelenkor helyzetének bemutatását helyeztük, kitekintve a 2014-es események mellett a 2022-es ukrán-orosz szembenállás alapjaira is.

II.1. A Krím-félsziget történelme

Az újkori események, a modern háborúk korán túl visszatekintve a félsziget történelmére, már az ókorban is harcok folytak ezért a területért. Kr. e. 47-ben a Római Birodalom rettegett vezére, Julius Caesar legyőzte Pharnakész királyt, akinek fennhatósága alá tartozott a Boszporuszi Királyság is, amely a mai Krím-félsziget keleti részén helyezkedett el. Hérodotosz világhírű történetíró feljegyzéseiből kiderül, hogy a félszigeten elterülő városok közül a mai Kerics még a bizánci időszakot is megélte. A Boszporuszi Királyság története Caesar hódításaitól kezdve összefonódott a Római Birodalom történelmével, így a mai Krím-félsziget keleti oldalának krónikája is.¹

A mai félsziget területe 882 óta a Kijevi Rusz része volt, amely közel három évszázadon keresztül nagyobb harcok nélkül is meg tudta ezt tartani. A 12. század elején a kunok támadást indítottak a Rusz ellen, de ezt a fellépést könnyen háritotta el a fejedelemség. A következő évszázadban azonban a nagy Arany Horda hosszas háború után megszerezte a mai Krím területét, amely akkoriban a Nagy Selyemút nyugati felének egyik végállomása volt, így kiemelkedő volt a

¹ Takács Levente: A Krím és a Római Birodalom. Újkor. <https://ujkor.hu/content/a-krim-es-a-romai-birodalom> (2022.11.26.)

nemzetközi gazdálkodás szempontjából, hiszen ez a kereskedelmi út kötötte össze Kis-Ázsiát Kelet-Európával.² A tatár hódítások ezután ezt a térséget is elérték, Timur Lenk végső csapást mért a Hordára 1396-ban, és lerombolta a mai Krím térségét. A században genovai kereskedők jelentős városokat hoztak létre a romokon, hiszen a tatár vezér külön engedélyezte ezt számukra, felvirágoztatva a félsziget kereskedelmét. A Horda romjain utódállamok jöttek ezután létre, köztük a Krími Kánság is.³ A kedvező földrajzi helyzet elősegítette a krími tatárok birodalmának függetlenedését, e kánságot I. Hádzsi Giráj alapította. A 15. századi oszmán hódítások elérték a Krími Kánság területét is, de szokatlan módon a krími kán és a török szultán között érdekszövetség alakult, ez a megállapodás azonban nem volt hosszúéletű, a belső problémákat kihasználó II. Mehmed a Krími Kánságot behódoltatta az Oszmán Birodalomnak. Közel kétszáz év elteltével Oroszország területszerzése látványos mértéket öltött, és a IV. Iván vezette seregek célpontjává vált a krími térség is. A cárnak nem sikerült a területet annektálni, de a Krími Kánság inentől állandó veszélynek volt kitéve, amely a 18. századra megpecsételte a sorsát.⁴

II.2. A szembenálló országok háttere

Ahhoz, hogy megértsük azt, miért húzódik ez a konfliktus a két ország között a jelenben, fontos visszatekinteni arra is, hogy Oroszországot, illetve Ukrajnát a történelem során milyen viszony fűzte ezekhez a területekhez. A 18. század közepén az orosz vezetés kiemelkedően fontos célnak tartotta a mai Krím-félsziget területének megszerzését, amely ekkor a Krími Kánság uralma alatt állt, és vazallusa volt az Oszmán Birodalomnak.⁵ II. Katalin orosz cárnő 1768-ban támadást indított, és a hat évig tartó orosz-török háború végén az orosz vezetés rendkívül nagy sikert könyvelhetett el, hisz a hatalmas területszerzés mellett orosz kézre került a Fekete-tengerre vezető kijárat, amely stratégiaiilag kimagaslóan fontos eredmény volt.⁶ Az 1774-ben véget érő háború markáns következményei a területgyarapítás mellett a Krími Kánság teljes függetlenedése, illetve a kikötővárosok megszerzése, ekkor alapította a birodalom a Don-kanyarban Herszon városát,⁷ amely a későbbiekben az ukrán-orosz szembenállás egyik fő eleme lett. A cárnő úgy döntött, annektálja a területet, amelynek kiváltó oka az lehetett, hogy az európai nagyhatalmak nem támogatták az orosz terjeszkedést nyugat irányába.⁸ 1783-ban Nagy Katalin úgy határozott, hogy a félszigetet birodalmához csatolja, így a Krím-

² Fedinec Csilla – Font Márta – Szakál Imre – Varga Beáta: *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság*. Gondolat Kiadó, Budapest 2021. 87. o.

³ Uo.

⁴ Fedinec – Font – Szakál – Varga: i. m. 137. o.

⁵ Nánay Mihály: *Az újorosz végeken. Mi fán terem Dél-Ukrajna*. Rubicon Online. <https://rubicon.hu/cikkek/az-ujorosz-vegeken?rovat=aktualtortenelem> (2022.11.26.)

⁶ Fedinec – Font – Szakál – Varga: i. m. 285. o.

⁷ Uo.

⁸ Fedinec – Font – Szakál – Varga: i. m. 286. o.

félsziget Oroszországon belüli kormányzósági státuszt kapott. A század végén az Oszmán vezetés indított egy támadást az elcsatolt területek visszaszerzése érdekében, ennek utóhatása az lett, hogy ebből a háborúból is győztesen kikerülő cári vezetés megszerezte egész Dél-Ukrajnát. Ezután 1812-ig még folyamatosak voltak a hódítások, az év végére orosz befolyás alá került a Fekete-tenger északi partvidéke is, amelyet szokás Új-Oroszországnak nevezni. A 19. század elején alapították a mai legfontosabb kikötővárosok többségét, példának okáért Mariupol és Szevasztopol városát is.⁹ Kimondható tehát, hogy Oroszországnak nagy szerepe volt a félsziget városainak kialakításában, és már akkor birtokolta e területet, amikor a mai szembenálló fél, Ukrajna még nem is létezett.

A Krím-félszigeten az I. világháborút követően, 1921-ben kikiáltották a Krími Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságot. Ez az államalakulat sokáig nem állhatott fenn, hiszen a II. világháborút követően feloszlatták, és területét az Oroszországi Szovjet Szocialista Köztársasághoz csatolták. Némileg meglepő fordulat volt, hogy 1954. február 19-én a szovjet pártfőtitkár, Nyikita Hruscsov a félsziget területét az Ukrán Szocialista Szövetségi Köztársaságnak ajándékozta. Ez az eseménysor a jelenkor történéseit nézve kiemelkedő fontosságú szereppel bírt. A Szovjetunió aranykorszaka után az 1980-as évek elején következett a hanyatlás időszaka, 1991-ben pedig örökre megszűnt létezni. Ekkor a Krím-félsziget Krími Autonóm Köztársasággá változott, jelképesen mégis Ukrajna része maradt.¹⁰ A mai szembenállás megértése érdekében említést kell tenni az 1994-es Budapesti Memorandumról is.¹¹ A megállapodás elsődleges célja az volt, hogy garantálja Ukrajna szuverenitását és területi integritását a szembenállókkal szemben. A Memorandumban leszögezték azt a tényt, hogy más nagyhatalmak mellett Oroszország is elismeri Ukrajna határait, valamint a szerződés kijelenti, hogy Oroszország nem indíthat fegyveres inváziót Ukrajna ellen, csakis önvédelem céljából. Gyengesége azonban a Memorandumnak, hogy bár nemzetközi szerződésnek minősül, bizonyos normáinak kötelező ereje megkérdőjelezhető.¹² Látható tehát, hogy Oroszország a történelme során teljes befolyást alakított ki a félsziget felett, de az 1954-es ajándékozás mindent megváltoztatott, és a mából szemlélve kimondható, hogy az egész világra hatással van, hiszen a két ország közti konfliktus a mai napig tart.

III. A kikötővárosok jelentősége

Az orosz-ukrán szembenállás legjelentősebb színterei közé tartoznak a Krím-félszigeten a Fekete-

⁹ Nánay: i. m.

¹⁰ William R. *Slomanson* (ford. Szemesi Sándor): A Krím félsziget jogi helyzete a nemzetközi jog szemszögéből. Pro Futuro 2016/1. sz. 9. o.

¹¹ A Budapesti memorandum hivatalos szövegét lásd <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280401fbb> (2022.11.26.)

¹² Budapesti memorandum. Grotius Folyóirat. http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=FSZGXP&fbclid=IwAR2rJwEG_HYIrirDaO1LS2YU6zQyybxFs6onEu4VUotjuHoq_jlSjLU9qo (2023.01.09.)

tenger partján elterülő kikötővárosok, ezek közül is kiemelkedő szerepet tölt be Mariupol és Szevasztopol.

Mariupol Ukrajna délkeleti részén, a donyecki régióban található, kiemelten fontos városa Ukrajnának, hiszen az ország gépiparának és kohászatának központja is itt helyezkedik el. A várost a 18. században alapították, és hamar nélkülözhetetlenné vált egy új kereskedelmi kikötő építése ezen a területen, mivel a donyecki szénbányák készletének nagy hányadát ide szállították feldolgozásra. Ennek eredményeképpen a 19. század végére abszolút kohászati centrummá vált a Krím térségben. Kereskedelmi központi státusza miatt az első világháború idején számos csata színteréül szolgált, majd 1919-ben bolsevik kézre került, amely lehetőséget adott az orosz Fekete-tengeri flotta újraélesztésére. Harmincöt évvel később ukrán fennhatóság alá került a város, amikor Hruscsov az ukránoknak ajándékozta a félsziget teljes területét.¹³ Jelentősége az idők során csak nőtt, napjainkban az ország gépészeti központja, illetve az államkincstár devizabevételének jelentős százalékát teszi ki. Ennek okán a mai háborús konfliktus egyik legfőbb célkitűzése a város területének végleges megszerzése volt, amelyet 2022. május 16-án sikerült is véghez vinnie Oroszországnak.

A másik említésre méltó kikötőváros a félsziget délnyugati részén, ugyancsak a Fekete-tenger partján fekvő Szevasztopol. A 18. század végi, Orosz Birodalom általi alapítása óta haditengerészeti bázisként funkcionált, valamint 1784 és 1804 között az orosz fekete-tengeri flotta központja volt.¹⁴ A városnak a jelenben zajló támadások nem hatnak újdonságként, a történelem során két igazán nagy ostrom is sújtotta, előbb az 1853 és 1856 között folyó krími háború során, majd a második világháború alatt, mindkétszer elestét okozva.¹⁵ 2014-ben a szevasztopoli lakosok megkérdőjelezhető körülmények között úgy határoztak, hogy Oroszországhoz kívánnak tartozni az ukrán fennhatóságot megszüntetve, majd a területet 2014. március 21-én az Oroszországi Föderációhoz csatolták. Napjainkban Szevasztopol ukrán ellentámadások színhelye, melynek oka a térségben található hőerőmű, amely a környező települések áramellátásáért felelős.¹⁶

IV. Az orosz-ukrán konfliktus kiteljesedése

A mai orosz-ukrán konfliktus megértése érdekében vissza kell tekintenünk a 2014-es eseményekre, melyek a két ország közötti nemzetközi fegyveres konfliktus kialakulásához vezettek. 2013-ban

¹³ Mariupol Városának Története. Cultureoeuvre. <https://hu.cultureoeuvre.com/10606367-history-of-the-city-of-mariupol> (2022.11.26.)

¹⁴ Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a fekete-tengeri szorosok geopolitikai és gazdasági aspektusai az orosz külpolitikában, 1774–1841. In: Tanulmányok Gebei Sándor 70. születésnapjára. (szerk. Kristóf Ilona – Borbély Zoltán). Líceum Kiadó, Eger 2017. 334. o.

¹⁵ B. Molnár László: Szevasztopol, az orosz ellenállás példája. Moszkvatér. <https://moszkvater.com/szevasztopol-az-orosz-ellenallas-peldaja/> (2022.11.26.)

¹⁶ Andrákó Gábor: A Krím félsziget annektálásának orosz költségei és a folyamat visszafordíthatóságának kérdése. Külügyi Szemle 2022/1. sz. 147. o.

Ukrajna tárgyalásokba kezdett az Európai Unióval egy társulási szerződés megkötése céljából, ám végül a 2010 óta elnöki tisztséget betöltő oroszbarát Viktor Janukovics Moszkva ellenzése miatt kihátrált a helyzetből, és nem írta alá a megállapodást.¹⁷ Ennek hatására a kijevi Majdan téren tüntetések robbantak ki, és hónapok alatt aláásták Janukovics elnök hatalmát, aki az oroszoktól hatalma megvédésének érdekében beavatkozást kért, majd 2014. február 22-én elhagyta az országot, és Oroszországban talált menedékre.¹⁸ Kelet-Ukrajnában ekkor tovább fokozódtak a lázongó indulatok, ám ezen a területen a Majdan téri tüntetőkkel szemben az elnök eltávolítása miatt, az oroszok támogatásával. Csak tovább szította az indulatokat, amikor az ukrán országgyűlés majdnem elfogadta az ukrán nyelvtörvényt,¹⁹ ezek után kezdődött igazán az oroszok inváziója a Krím-félszigeten.²⁰

Ahhoz, hogy teljesen átlássuk a Krímben történeteket, ki kell térnünk a Kelet-Ukrajnában párhuzamosan zajló eseményekre, ezek közül is a legfontosabb a két szakadár népköztársaság megalakulása, a Donyecki és a Luhanszki Népköztársaságoké. Mivel Kelet-Ukrajnában oroszbarát felkeléseknek lehettünk tanúi Janukovics eltávolítása után, így talán nem meglepő, hogy az oroszok előre nyomulása is ezen a területen zajlott a leginkább zökkenőmentesen.

Az ukrán haderő 2014 májusában reagált a támadásokra, felvették a harcot az oroszok által támogatott szeparatista erőkkel, és sikeresen visszafoglaltak több nagyvárost, melyek közül a legnagyobb eredménynek Mariupol visszavétele tekinthető.²¹

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése mindvégig elhatárolódott Oroszország tevékenységétől, és a 68/262 határozatában kimondta a Krím-félszigeten tartott népszavazás érvénytelenségét, illetve felhívta az államokat, hogy a félsziget jogi helyzetében változást ne ismerjenek el. 2015. február 12-én megszületett a Minszk II. megállapodás,²² melynek értelmében tűzszünet lépett életbe Donyeck és Luhanszk területein, ennek ellenére a konfliktus nem záródott le, ezt egyértelműen mutatják a 2022-es év történései.

¹⁷ Igor *Lyubashenko*: Euromaidan: From Student's Protest to Mass Uprising. In: *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition.* (szerk. Klaus *Bachmann* – Igor *Lyubashenko*). Peter Lang GmbH, Lausanne 2014. 65. o.

¹⁸ Az ekkori események orosz értékelésére lásd például: Vladislav *Tolstykh*: Reunification of Crimea with Russia: A Russian Perspective. *Chinese Journal of International Law* 2014/4. sz. 879–886. o.

¹⁹ Mary Ellen *O'Connell*: The Crisis in Ukraine. In: *The Use of Force in International Law* (szerk. Tom *Rugg* – Oliver *Corten*). Oxford University Press, Oxford 2018. 855. o.

²⁰ *Hoffmann* Tamás: Háború vagy béke? Az államközi erőszak alkalmazásának nemzetközi jogi kérdései az orosz–ukrán konfliktusban. *Közjogi Szemle* 2022/3. sz. 1. o.

²¹ *Padányi* József – *Tomolya* János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan. 2. rész. *Hadtudomány* 2017/3-4. sz. 30-31. o.

²² A II. minszki megállapodás szövegét lásd: <https://www.ft.com/content/21b8f98e-b2a5-11e4-b234-00144feab7de> (2022.11.26.)

V. Napjaink történései

A 2014-ben kirobbanó orosz-ukrán konfliktus 2015-től egészen 2021-ig egy befagyott hidegháborús helyzetként volt jellemezhető, amikor is 2021-ben elkezdett megnőni az orosz haderő létszáma a kelet-ukrajnai orosz határ vonalában. Ez a fegyverkezés májusra enyhülni látszott, az orosz csapatok egy része visszatért állomásaikra, ám nem tartott sokáig a „békés” időszak, novemberre a helyzet újra kezdett kiéleződni, az orosz haderő egy része ismét megjelent a határnál.²³ Ezután több hetes várakozás kezdődött, amely alatt a feszültség egyre csak nőtt, orosz csapatok jelentek meg Belarusz területeken, közös gyakorlatokat végeztek, amely azt a félelmet keltette, hogy Oroszország így tervezi két irányból megtámadni az ukrán területeket. A feszültség február 21-én érte el tetőpontját, amikor a két szakadár népköztársaság vezetője Putyin orosz elnöknel kérvényezte önálló államként való elismerésüket.²⁴ Ennek az elnök egy nappal később eleget is tett, majd utasítására az orosz hadsereg megvetette lábát a szóban forgó területeken.²⁵

2022. február 24-én Putyin „különleges katonai műveletként” hivatkozott az ukránok ellen megindult támadásokra, majd Oroszországból, Fehéroroszországból és a Krímből bevonult Ukrajnába, mellyel kezdetét vette Európában a második világháború óta a legnagyobb katonai konfliktus. Az orosz elnök a támadást többek között akként indokolta, miszerint meg kell védeni a kelet-ukrán területen élő orosz ajkú lakosságot az ukrán kormány ellenük elkövetett zaklatásától és a népirtástól. Az első orosz csapások az ukrán katonai infrastruktúrára, illetve a nagyobb jelentőségű városok meghódítására, például Kijevre és Odesszára irányultak.

Az Európai Unió egyértelműen elítéli az Ukrajna ellen indított inváziót, illetve az Egyesült Nemzetek Szervezetének főtitkára is felszólítást intézett Oroszországhoz, melyben utasította a támadó felet, hogy vessen véget az agressziónak. Ennek ellenére a harcok tovább folytatódtak, melynek hatására az EU szankciókat vetett ki Oroszországra, melyek célja az orosz gazdasági bázis meggyengítése.²⁶ Ezen felül az Európai Unió teljes mellszélességgel támogatja az ukrán és a szomszédos országok menekültjeit.

Az oroszok és ukránok szembenállása nemcsak ezt a két országot, hanem egész Európát is számtalan negatív következménnyel sújtotta. Számos ország gáz- és élelmiszerpiacán válságos helyzet alakult ki, melyet tovább mélyített Oroszország azon döntése, miszerint több uniós tagállam esetében

²³ Matthew P. Fumaiolo – Joseph S. Bermudez Jr., Unpacking the Russian Troop Buildup along Ukraine’s Border. Center for Strategic and International Studies. <https://www.csis.org/analysis/unpacking-russian-troop-buildup-along-ukraines-border> (2022.11.26.)

²⁴ Donetsk and Lugansk leaders ask Putin to recognise republics’ independence. TASS. <https://tass.com/world/1407325> (2022.11.26.)

²⁵ Andrew Roth – Julian Borger: Putin orders troops into eastern Ukraine on ‘peacekeeping duties’. The Guardian <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/21/ukraine-putin-decide-recognition-breakaway-states-today> (2022.11.26.)

²⁶ Az EU válasza Oroszország Ukrajna elleni inváziójára. Európai Tanács. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-response-ukraine-invasion/> (2022.11.26.)

felfüggesztik a gázszállítást.²⁷ A 2022 februárjában kezdődő események következményeként számos áru exportja tilos Oroszországból az Európai Unióba, többek között a nyersolajé, a széné, illetve egyéb fosszilis tüzelőanyagoké.

VI. Összegzés

Mint tanulmányunkból kiderül, a Krím-félszigetért folyó küzdelem Oroszország és Ukrajna között már bőven a mai események kirobbanása előtt elkezdődött, a történelem folyamán számos hatalomnak sikerült fennhatósága alá vonni a területet, ám egyik sem tudta véglegesen megtartani. A 2014-es és a mai eseményekkel kapcsolatban számos nemzetközi jogi kérdés felmerül, ilyen többek között a 2022-es orosz invázió jogszerűsége, a gazdasági szankciók hatásai Európa országaira, valamint a területszerzések és azok megtartásának jogi hátterei. Szomorú, és figyelmen kívül hagyhatatlan tény, hogy mennyi katonai és civil áldozatot követel ez a politikai szembenállás, amely az ott élőkön kívül az Európai Unió egész lakosságára kihatással van. A konfliktus megoldása egyelőre nem látszik, és csak remélhetjük, hogy a szembenállás mielőbb békés véget ér.

²⁷ Oroszország Ukrajna elleni inváziójának hatása a piacokra: uniós válaszlépések. Európai Tanács. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-response-ukraine-invasion/impact-of-russia-s-invasion-of-ukraine-on-the-markets-eu-response/> (2022.11.26.)